

İÇİNDEKİLER

Demir Atamadan	11
Ake Ağacının Altında	61
Ufak Tefek İşler	90
Salgın	106
Kapanların Kurulduğu Gün	121
Bağımsız Yaşam	155
Birinin Ölümüne Sebep Olacağı Bu Sabah Aklına Gelseydi, Kanepeden Kalkmazdı Delano	201
Senden Kurtulduğumda	232
Teşekkür	289

Demir Atamadan

Sen dokuz yaşındayken, muhtemelen daha da küçükken, evinin ön bahçesinin bittiği yerden gelen, “*Sen nesin?*” sorusuyla başlar. Ortaokul boyunca, lise boyunca, sonra hayata karıştığında, striptiz kulüplerinde, alışveriş merkezlerinin yeme içme alanlarında, telefonda, yaptığın muhtelif bayağı işlerde yine sorulacak o soru sana. Soruyu soranlar beklentiye girerler. Hemen bir cevap alıp içlerini rahatlatmak isterler. Sordukları soru, ergenliğe girmeye uğraştığın o yaşlarda –sadece soruyu anlamadığın için değil, anlamış olsan bile verecek cevabın olmadığı için– seni yakandan tutar, hafifçe havaya kaldırır, şöyle bir sarsar.

Belki de, “*Annen nece konuşuyor?*” sorusuyla başlar. Bu soru, sırf ilk sorulmuş soru olduğu için değil, fakat hiç değilse soruyu kafanda bir yerlere oturtabildiğin için, her şeyin başlangıcı olabilir.

Hemen içerlersin bu soruyu duyunca.

Komşun ısrar eder: “*Annen niye öyle gülünç konuşuyor?*”

Annen evin girişindeki sundurmadan sana seslenir; mahallenin çocuklarıyla oynamana izin verildiğinden beri sana oradan, yola doğru eğimlenen bahçeye bakan o sundurmadan seslenmiştir. Her

defasında, oyun oynamayı bırakman gerektiğini işaret etmiştir bu seslenme; ne var ki bu defa utanç da yapılmıştır o ritüele.

Belki kimsenin fark etmeyeceğini ummuştun. Belki sen de hiç fark etmemiştin. Belki sen de sesini fazla yükseltmeden itiraz ediyorsun soruya: “Ne demek, ‘Nece konuşuyor?’” Belki sadece aklından öyle geçirirsin. En nihayetinde, “İngilizce. Annem İngilizce konuşuyor,” diye mırıldanırsın. Sonra da başını mahcubiyetten önüne eğer, içeri girersin.

O an, ilk kez oluyordur bu, annenden utanırsın; bir de onu savunmadığın için kendinden. Gelgelelim, korkak ve vefasız olmaktan ziyade yabancı olmaktır utanç verici olan. Dünyadaki kısa konukluğunda bir şey öğrendiyse o da budur.

Amerika’dasın, seksenli yıllardasın; gittiğin okulda, okuduğun sınavta yalnızca tek bir bayrağa, yıldızlı şeritli Amerikan bayrağına bağlılık yemini edersin. Sabahlar, *Dünyanın En Muhteşem Ülkesi* marşıyla başlar.¹ Bu, her gün zihne kazınan bir ders planıdır, bir mantradır; iki artı ikinin dört etmesi kadar tartışmasız bir gerçektir; bunu kendine tekrarladığında duymaya başladığın şey, diğer tüm ulusların Amerika’dan daha aşağı olduğudur oysa diğer uluslardan okullarda nadiren bahsedilir.

Buna inanırsın.

Bu dersi içselleştirmek kolay olmasına kolaydır ama senin kardeşin Delano, ailen, hayattaki akrabalarının neredeyse tamamı Jamaikalıdır. Çocukluk arkadaşın Kingston’dan Miami’ye, senin oturduğun Cutler Ridge Mahallesi’ne taşındığında, kendini senin okulunda

---

¹ Yazar burada Amerikan istisnacılığı düşüncesine gönderme yapıyor. Bu düşünce, Amerika Birleşik Devletleri’nin siyasi sistemiyle, tarihsel gelişimiyle, dünya sahnesinde oynadığı rolle diğer uluslara kıyasla farklı ve benzersiz olduğunu, diğerlerine örnek teşkil ettiğini savunur. (ç.n.)

üçüncü sınıfta bulduğunda, senin bayrağına bağlılık yemini etmeyi reddettiğinde, ondan uzaklaşman gerektiğini bilirsin. Soyadlarınızın farklı olduğuna içten içe şükredersin.

“Ne” olduğun sorusu ilk sorulduğunda bunu kafanda bir yere oturtabilmiş olsaydın belki de, “*Amerikalıyım,*” derdin.

Sen Amerika Birleşik Devletleri’nde doğdun, üstelik bunu belgelerle kanıtlayabilirsin. Bu gerçek, senden koparılıp alınamayacak bu statü seni gururlandırır. Lee Greenwood’un “God Bless the U.S.A.” şarkısının² 4 Temmuz’da coşkuyla haykırırsın; hatta dokuzuncu sınıfın yaz tatilinde, annenin babanın doğup büyüdüğü ülke olan ada devletini iki hafta ziyaret ettikten sonra daha da canıgönülden söylemeye başlarsın. Ada hayatı her şeyiyle ters gelir sana; adanın hiçbir yerindeki binalarda merkezî havalandırma sistemi olmaması bile batar. Burgeri, sosisli sandviçi tercih edersin kurutulmuş ya da üzerine köri dökülmüş herhangi bir şeye.

Eve döndüğünde annen baban seni *gerçek bir yankee gibi* konuşmakla, hatta öyle davranmakla itham eder. Fakat annenle baban sana *yankee* dediklerinde *Amerikalı* demek istediklerini anlıyorsan bu hâlini benimsersin. “Ben İngilizce konuşuyorum,” olur cevabın.

Annenle babanın konuştuğu Jamaika’nın yerel dili³ ve çoğu kişinin, “Biz bunu nasıl anlayalım?” dediği aksanı hâlâ normal gelir sana, kulakların bu farkı neredeyse algılamaz; fakat normal gelme-

---

² “God Bless the U.S.A.” (“Proud to be American” adıyla da bilinir), Amerikalı country müzik sanatçısı Lee Greenwood tarafından 1984 yılında yazılmış, Amerikan yurtseverliğini işleyen bir şarkıdır. O tarihten bu yana Cumhuriyetçi başkan adaylarının seçim kampanyalarında sık sık kullanılan şarkının popülerliği I. ve II. Körfez Savaşı, 11 Eylül saldırıları, Irak’ın 2003’te işgal edilmesi gibi olaylarda keskin bir şekilde artmıştır. (ç.n.)

³ Ağırlıklı olarak Jamaika’da veya Jamaikalı diaspora tarafından konuşulan, İngilizcedeki kelime hazinesini esas alan ama Batı Afrika, İrlandaca, İspanyolca, Hintçe, Portekizce, Çince ve Almanca etkileri de taşıyan dil. (ç.n.)

yen, bu dilin, bu aksanın sana cezalandırılacağını hatırlatmakta git-gide daha fazla kullanılmasıdır. Mesela annen, o anlaşılmaz aksayla, “Yere döktüğünüz şeyi temizlemeyeceksiniz, öyle mi?” dediğinde.

Kardeşin, “Ben değilim, anneciğim,” der.

Sonra sen, “Ben yapmadım, anne,” dersin.

Annen, “Peki kim yaptı?” der. “Herhalde öcü yaptı.”

Evinin içinde ya da dışında meydana gelen ve ne olduğu açıklanmayan bütün işlerde günah keçisi olur o öcü. Annenin vazosunu öcü kırmış, sonra yapıştırmaya çalışmıştı. Kardeşinin karnesini döşeginin altına öcü saklamıştı. Babanı öcü ele geçirmiş, mesaisi bittikten sonra içmeye gitsin diye sürüklemiş ve sabaha kadar eve getirmemişti.

Bir öcüyü, bir hayaleti, hatta yetişkin bir adamı disiplin altına almak zor olabilir, bu yüzden de cezalar yalnızca senin ve kardeşinin payına düşer.

* * *

Okulda, dünya coğrafyası projesi yapman gerektiği duyurulduğunda ve hakkında sunum yapacağınız ülkeyi listeden seçmen istendiğinde Moğolistan’ı seçersin. O küçük adanın ele almaya değer bir seçenek olduğunu başka bir öğrenci Jamaika’yı seçene kadar düşünmezsin.

Projenin bir kısmı, seçtiğin ülkenin mutfağından bir yemek hazırlanmasını gerektirir. Sen daha dördüncü sınıftasındır. Yemekleri yapan annelerinizdir. Sunumun yapılacağı gün bir araya geldiklerinde başlarıyla belli belirsiz selamlarlar birbirlerini; gece geç saatlere kadar yabancı yemek tarifleriyle boğuşmaktan gözleri halka halka kararmış, havadan sudan konuşacak hâlleri kalmamıştır.

Sınıf arkadaşın Jamaika’yı tanıttığı sunumuna başlarken annen dişlerini gıcırdatır –sıradan cırt cırtlı bantlar açıldığında çıkan sesin

on kat fazlası çıkar ağızından– diğere anne babaların birkaç tanesinin bakışları size yönelir. Eğilir, “Yemekten arta kalanları getirebilirdim,” diye fısıldar kulağına, “evini seçmen yeterdi.”

* * *

Okulda mesleklerin tanıtıldığı günde baban çıkar sınıfın karşısına, inşaat işlerinin her türlüşünü yapan biri olarak tanıtır kendini. Karatahtanın bir ucundan diğere asılı, büyük matbaa harfleriyle alfabenin dizildiğı zincir babanın dalgalı siyah saçlarının üzerinde bir tak yapar. Takın altında baban, başparmağının ucuyla şerit metreyi yuvasından çıkarır, otuz santim kadar çeker, sonra bırakır ve yuvasına oturtur. Şerit metrenin geri gelirken hızla, sert bir şekilde yuvasına girmesinden çıkan o keskin ses sınıf arkadaşlarının korku ve merakla karışık dikkatini babana çeker. Baban konuşmaya lütfetmeden önce bu hareketi birkaç kez tekrarlar. Sınıf arkadaşların nefesini tutmuş, babanın ağızından çıkacak kelimeleri bekliyordur.

Baban, Jamaika'nın yerel diliyle, “Birinin banyoyu tamir ettirmesi gerektiğinde bütün o sıvayı ve PVC'yi ve malzemeyi getiren adam benim, işçilerin o işi güzelce yapıp bitirmesini sağlayan adam da benim,” diye işini anlattığında sınıfın arka sırasından ardı ardına kırıltılar yükselmeye başlar.

Öğretmen parmağını dudaklarına götürür, öğrencilere sus işareti yapar, fakat baban konuşmasına devam ettikçe yüzünü buruşturur, başını babanın Jamaika'nın yerel dilini konuşurken tuttuğu ritme göre sallamaya başlar. Öğretmenin yanaklarında beliren pembeliğe odaklanırsın, çünkü bu felaketin büyüklüğünü belirlemede sana o renk skalası yardımcı olacaktır. Yanaklar açık pembe kalırsa –açık tonda bir allık, bir gül yaprağı, bir bale ayakkabısı örneğinin– bunun önümüzdeki haftalarda unutulacak belli belirsiz bir aşağılanma ol-

duğunu bilirsin. Gelgelelim cildi parlarsa, vişne kokteylini geçip mora çalarsa bunun bir felaket olduğunu idrak edersin.

Babanın yerine annenin gelmesinde niye ısrar etmedin diye sorgularsın kendini. Kelimelerini Amerikalıların kulaklarında hoş bir tını bırakacak şekilde yumuşatmayı, düzlemeyi daha iyi bilir annen, çünkü her gün Amerikalılar için çalışır.

Hafta başında, yaptığı sekreterlik işinin ayrıntılarını sormuştun ona. Annen de sana, yatağının kenarına ilişip, jet motorlarının uluslararası sevkiyatını yapan bir şirkette çalıştığını anlatmıştı. Kitaplığın üstündeki yerküreyi aşağı indirmek için parmak uçlarında odanın öbür tarafına geçerken geceliğinin etekleri hafifçe yukarı sıyrılmıştı. “Bak, buraya gönderiyoruz. Buraya da. Buraya da.” Başucunda diz çöküp Almanya’yı, sonra Brezilya’yı, ardından Hawaii Adaları’nı işaret etmiş, “Biz bütün dünyayı do-la-şı-rız,” diye şarkı söylemiş, incecik işaret ve ortaparmağıyla okyanusların, yemyeşil kıtaların üzerinde dans etmiş, ardından parmaklarını senin burnunun ucuna kondurmuştu.

“Biz mi?” diye sormuştun ona. “Bu saydığın yerlere sen gidebiliyor musun?”

Annen gözlerini iki defa kırpmış, ardından yerküreyi rafına götürüp bırakmıştı. “Bir gün,” dedi. “Belki hepimiz büyüdüğünüzde.” Devam etmişti sözlerine: “Okula gelmesi için babanla konuşsan daha iyi olur. İlginç bulurlar onu.”

* * *

Beşinci sınıftaki tarih dersinde Amerika’nın nasıl kurulduğu hakkında daha çok şey öğrenirsin. “Kölelik” denilip geçilen konuyu öğrenirsin. Dersin içeriği, tıpkı başlığı gibi kısaltılmış, sulandırılmıştır. Derste ne anlatılır? *Özünde iyi insanlar büyük bir hata yaptır.*

Derste ne anlatılır? *Bu çok ama çok uzun zaman önceydi.* Derste ne anlatılır? *Dürüst Abe⁴ ve Harriet Tubman⁵ ve M.L.K.⁶ bütün o pis işleri yoluna koydu.* Ne anlatılır derste? *Artık insanlara bakınca ırklarını görmüyoruz.*

Bu ders anlatılırken sınıfa herkesin paylaştığı bir huzursuzluk nüfuz eder; öğrenciler bunun korkunç bir olay olduğunda hemfikirdir. Sınıf arkadaşlarından bazılarının bu gaddarlığın faillerinin, bazılarınsa kurbanlarının soyundan geldiğinin az çok farkındasındır. Çoğunun hem failin hem kurbanın soyundan gelmiş olması gerektiğiniyse pek bilmezsin. Bu kadar çok sevdiğin bu ülkenin *seni* hakir görmesine izin vermeli misin?

Transatlantik köle ticaretini ilk duyuşun değildirdi bu, çünkü baban senin doğduğun ülkeyi karalama fırsatını asla kaçırmaz. O dersi baban bağıra çağıra verdiğiinde şunları öğrenirsin: “Bu siyahilerin, bu cahil maymunların böyle davranmasının sebebi işte bu. Zincirlerinden kurtulalı daha iki saniye olmamış bunların, hemen medeni davranmaları mı bekleniyor? Bak oğlum, beyazlar ahlaksızdır, anlıyor musun?” Derisin en heyecanlı yerinde, Amerika’da köleliğin sona ermesinden *yüzlerce yıl* önce Jamaika’da köleliğin sona erdiğini de söyler baban, bu iddiada yüzlerce yıllık bir sapma olduğunu sonradan öğrenirsin.

Hangi ulustan olursa olsun, itibarsız olduklarını düşündüğü siyahiler için Jamaika’dan getirdiği bir söz vardır dilinde babanın: *Hö-*

---

⁴ Abraham Lincoln (d.1809–ö.1865): ABD’nin 16. başkanı. Amerikan İç Savaşı’nın kazanılmasında ve ardından köleliğin kaldırılmasında önemli rol oynamıştır. (ç.n.)

⁵ Harriet Tubman (d.1822–ö.1913): Kölelik karşıtı siyahi Amerikalı eylemci. Köle olarak doğan Tubman, 1849’da kölelikten kaçtıktan sonra, önce ailesini ve ardından başka köleleri kaçırıp özgürlüklerine kavuşturmuştur. (ç.n.)

⁶ Martin Luther King (d.1929–ö.1968): Afrikalı–Amerikalı rahip, siyasetçi ve sivil haklar hareketi lideri. (ç.n.)

dük. Hani olur da onu utandıracak bir şey yaparsan söyleyeceği bel-
lidir: “Sen de istedin mi tam hödük oluyorsun.”

* * *

Annene şimdiye kadar, “Ben neyim?” diye tekrar tekrar sormuş-
sundur. Yabancılar sana bu soruyu o kadar çok sormuştur ki cevabı-
nı aramaya başlarsın.

Annenin cevabı sana önceden hazırlanmış bir cevap gibi gelir,
fakat sorunun hakkını verecek kadar net değildir. Annen *her türlü*
şeyden yapılmış olduğunu söyler sana. Ülkeleri sayar, pek çok ülke
ismi söyler, o uluslara *büyük büyük bilmem kim oradan, büyük bü-*
yük bilmem kim buradan diye büyük atalarını yerleştirir. Annenin bu
atalara isim iliştiirdiğine nadiren rastlanır, bu yüzden sen de kimin
nereden geldiğini kolaylıkla karıştırırsın. “Bizim soyadımız,” der an-
nen, “İtalya’dan yola çıkmış, ardından İngiltere’ye uğramış, en son
buraya gelmiş.” Saydığı ülkelerin çoğu Avrupa’dadır; Afrika’yı sanki
tek bir ülkeymiş ya da insanın aklına sonradan gelen bir yermiş gibi
listeye eklese de ırk meselesinden asla bahsetmez.

Sen tek kelimelik bir cevap istersin.

“Ben siyahi miyim?” diye sorarsın annene. Bilmek istediğin budur
sonuçta. Irk meselesi senin dünyana çökmüştür, anidir bu çöküş ve
sana ıstırap çektirir; en çok korktuğunsa içinde var olan ve senin he-
nüz kendi başına idrak edemediğin şeyleri başkalarının fark etmesidir.

Soruyu yalnızca çocuklar sorduğunda, bu dünyaya dair dene-
yimlerinin sınırlı olmasının onları da senin gibi cahil bıraktığını dü-
şünmüştün. Fakat artık yetişkinler olta atmaya başlamıştır sana, ce-
vapları ağızından alabilmek için. Öğretmenlerinden bazıları suratına
bön bön bakar sadece, diğerleriyse senin nasıl olup da *bu kadar iyi*
konuştuğunu sorar.